

Г. З. Скірко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

М. О. Юрченко

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Запорізького національного університету

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЗМІНИ У ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначено та обґрунтовано фактори впливу на зміни у підготовці викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності. Наголошено на модернізації вищої освіти, яка передбачає інтенсивний пошук нових напрямів підготовки майбутніх фахівців вищої освіти, підвищення їх професіоналізму та компетентності. Адже саме розвиток творчості є необхідним складником у підготовці майбутнього фахівця педагогічного профілю.

Визначено, що особливій увазі заслуговує проблема правильних акцентів у підготовці майбутніх викладачів вищої школи до професійної творчої діяльності з метою розвитку в них не лише важливих професійних рис, але і їх власного творчого потенціалу. Забезпечити інноваційні перетворення в організації такої підготовки може фахівець, який здатний до перебудови системи пізнання, має креативність мислення, позиціонує себе як творча особистість.

Нами встановлено: майбутній викладач вищої школи має бути готовим до творчої педагогічної діяльності, утверджуючи не рольове, а особистісне спілкування (підтримку, довіру, співучасть, людську гідність), зумовлюючи потребу діалогу як домінуючу форму навчального спілкування; спонукати до обміну думок, вражень, моделювання професійних ситуацій, авансування успіху, самоаналізу.

Для розвитку творчого потенціалу студентів, необхідно вводити в процес навчання програми з розвитку таких творчих компонентів структури особистості: творче мислення, творча активність, творчі можливості. Педагогічний процес одночасно може бути організований на різних рівнях складності, утверджуватися всіма засобами цінностей емоційного благополуччя і позитивного ставлення до майбутньої професії. Формування нового професіонала повинно відбуватися як особистості із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості. Зміни в сучасних студентських аудиторіях ускладнюють педагогічну діяльність викладача, вимагаючи від нього високого професіоналізму, гнучкості й особливих організаторських і комунікативних здібностей, педагогічної майстерності й терпіння, діалогічної форми викладання.

Ключові слова: підготовка, творча педагогічна діяльність, вища школа, педагогічний процес, студентська аудиторія.

Постановка проблеми. Впливом на зміни, які відбуваються в сучасному українському суспільстві стали світові глобальні тенденції і фактори, що пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями. Таке оновлення не оминуло й вищу школу України, яка на сьогодні адаптується й модернізується до європейських стандартів. Якісним вектором перевтілення вищої педагогічної освіти є зміна напрямів підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища. За визначенням академіка В. Андрущенко «... головним джерелом якісної зміни освіти України, первинною основою цього процесу є радикальна зміна підготовки нового вчителя, який би міг відшукати відповіді на виклики епохи й реалізувати їх

у щоденній навчально-виховній практиці» [2, с. 7]. Для розвитку творчого потенціалу особистості у його професійній підготовці як майбутнього викладача вищої школи, повинні бути створені відповідні психолого-педагогічні умови формування освіченої, творчої особистості громадянина. Як стверджують науковці (Д. Богоявленська, І. Бех, І. Зязюн, П. Кравчук, В. Кремень, О. Пехота, Е. Помиткін, В. Рибалка, С. Сисоєва, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, А. Суценок та ін.), на основі принципу гуманізації підготовки майбутнього фахівця, здатного реалізувати власний творчий потенціал, можливі і зміни в оновленій вищій освіті. На сьогодні всебічний і вільний розвиток людини в нашій державі декларується Конституцією України (Стаття 23), а основні стра-

тегічні лінії визначені Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ століття) як пріоритетні при створенні умов для формування творчої особистості громадянина, самореалізації його природних можливостей і задатків в процесі навчальної діяльності.

За визначенням С. Сисоєвої «Творчий розвиток фахівця набуває статусу найактуальнішої проблеми сучасної психолого-педагогічної науки і практики, яка особливо загострюється в умовах оновлення суспільства». Під час такої організації творчої педагогічної діяльності майбутніх викладачів вищої школи, по-перше, повинен бути відбір педагогів творчих, здатних своєю любов'ю до справи надихати студентів на творчий пошук. По-друге, необхідні достатньо розроблені теоретичні та методичні основи щодо творчої педагогічної діяльності нової генерації педагогічних кадрів. По-третє, в системі вищої освіти, на сьогодні, відсутнє соціальне замовлення на творчу особистість. Отже, виникає об'єктивна необхідність дослідження і усунення даних суперечностей [7, с. 404].

Мета статті – обґрунтувати доцільність визначення й застосування нових факторів впливу на систему підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобальних перетворень, модернізації сучасної освіти та інтеграції України в європейський соціокультурний простір, зростає соціальна роль творчої особистості з високим рівнем духовності й загальної культури. Головною метою української освіти визнано створення умов для розвитку і творчої самореалізації кожного сучасного громадянина України, виховання покоління, здатного навчатися впродовж життя, розвивати цінності громадянського суспільства. Модернізація вищої освіти передбачає інтенсивний пошук нових напрямків підготовки майбутніх фахівців вищої освіти, підвищення їх професіоналізму та компетентності, забезпечення умов для особистісного творчого розвитку педагогів вищої освіти, виховання у них високих моральних якостей, та формування особистості, здатної до свідомого суспільного вибору. Основні концептуальні підходи розвитку вищої освіти в Україні визначено Конституцією України, Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту». Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті. Особливо актуальним в умовах сьогодення, як зазначає М. Дяченко, є суттєве оновлення форм, методів та змісту навчання, оскільки для підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності має діяти виключно креативна методика навчання, основою якої є принцип «створи», а не «повтори» [2, с. 428]. Реалізація творчих ідей, реформування системи ціннісних орієнтацій зале-

жать від творчого потенціалу кожного педагога та його готовності до професійної творчої діяльності. Особливої уваги заслуговує проблема правильних акцентів у підготовці майбутніх викладачів вищої школи до професійної творчої діяльності з метою розвитку в них не лише важливих професійних рис, але і їх власного творчого потенціалу. Забезпечити інноваційні перетворення в організації такої підготовки може фахівець, який здатний до перебудови системи пізнання, має креативність мислення, позиціонує себе як творча особистість.

Представлені різні точки зору науковців з питання педагогічної творчості майбутніх викладачів вищої школи (В. Клименко, Н. Міщенко, В. Моляко, В. Роменець, С. Сисоєва, В. Сухомлинський) педагогічну творчість розглядають з точки зору оптимізації освітнього процесу; С. Сисоєва, як цілісний процес професійної реалізації і самореалізації педагога; як інтегративну якість особистості (З. Левчук, Л. Лузіна); Н. Кичук вивчає педагогічну творчість як критерій якісного становлення особистості педагога. В. Сухомлинський вважав, що особливістю педагогічної творчості є те, що об'єктом діяльності є дитина, яка постійно змінюється, «завжди нова, сьогодні не така, як учора». Автор стверджував, що немає абстрактного учня до якого можна було б ужити всі закономірності навчання і виховання. Учений підкреслював, що самою сутністю педагогічної творчості є думка, задум, ідея, що пов'язані з тисячами повсякденних справ [10, с. 9–49]. Творча особистість, за тлумаченням В. Рибалки, – «системне, соціально-психолого-індивідуальне, культурно-історичне, діяльнісне утворення, в якому концентруються, зберігаються, примножуються, використовуються, через яке передаються і трансформуються при переході від покоління до покоління особистостей постійно зростаючі цінності цивілізації». Наразі актуальною є позиція В. Моляко, згідно з якою творча особистість має вищий ступінь розвитку, підготовленості до конкретних видів діяльності, до життя в цілому, до зміни стилів поведінки, до пошуків виходу з кризових станів [5, с. 1–4]. Своє розуміння проблеми творчості розкриває В. Клименко: «Творча людина – зрячий серед сліпих. Коли вона відкриває задачу (нерозгадану таємницю) і відчує її гострі кути, то вона знає, куди йти і над чим працювати, бачить те, що не бачать і не відчувають інші» [4, с. 480]. Наразі таких «зрячих» людей, за спостереженнями вчених, сьогодні не вистачає українському суспільству для його успішного руху в майбутнє.

Саме розвиток творчості є необхідним складником у підготовці майбутнього фахівця педагогічного профілю. Для розвитку творчого потенціалу студентів, доцільно вводити в процес навчання програми з розвитку таких творчих компонентів

структури особистості: творче мислення, творча активність, творчі можливості. З метою дослідження процесу формування творчої особистості в науковий обіг вводиться поняття творчих можливостей студентів. Творчі можливості розглядаються як такі, що відображають індивідуальні особливості розвитку і прояву творчих якостей його особистості і зумовлюють здатність до творчості. Творчі можливості – це відносно самостійна, динамічна система творчих якостей особистості, пов'язана з інтелектом, умовами розвитку, яка формується, розвивається та виявляється у творчій діяльності і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з оточуючою дійсністю. Творчі можливості учня реалізуються не тільки в предметній діяльності, а й у процесі його життя, самореалізації як засобу самоствердження, самовираження та саморозвитку. При цьому під творчим самовираженням розуміється здатність дитини будувати свій внутрішній світ, своє світовідчуття, самого себе в цьому світі [7, с. 134].

Творча особистість вважається здатною до таких творчих компонентів структури особистості, як творчої активності. Дослідники ототожнюють творчу активність з креативністю (термін походить від англійського слова creation – створення). Термін «креативність» більше використовується для вивчення творчої особистості у психологічних дослідженнях. Люди, які досягли високих творчих успіхів, відрізняються не тільки розвитком інтелекту, а й особистісними якостями, такими як: критичний погляд на питання, які вважають основними; наполегливість у виконанні завдань; творча активність; організаторські здібності; вміння захищати свої творчі позиції. Вважається, чим більшою кількістю креативних рис характеризується людина, тим більших успіхів у творчій діяльності вона може досягти. Основними ознаками креативності психологи вважають: оригінальність, здатність до заостреного сприйняття недоліків, схильність до самоактуалізації, швидкість мовлення, імпульсивність, незалежність суджень, широта інтересів тощо. У багатьох працях з психології креативність вивчається як процес творчого мислення, визначаються типи, стадії і рівні творчого мислення.

Слід переосмислити і процес навчання майбутніх викладачів вищої школи – воно повинно мати на меті не нав'язування студентові знань, а розвиток його природних здібностей, розвиток його вміння навчатися упродовж усього життя, що сприятиме формуванню його в подальшому як висококваліфікованого конкуренто спроможного фахівця. За новою парадигмою вищої освіти викладачі створюють активне навчальне середовище, формують потяг і творче ставлення до навчання, а на студентів перекладається відповідальність за якість вищої освіти. На систему вищої освіти впливають також такі фактори, які

можна вважати глобальними: глобалізація соціально-економічних процесів і пов'язана з нею інтернаціоналізація ринку освітніх послуг; розвиток інноваційних освітніх технологій; лібералізація адміністративного управління освітою з боку держави; дефіцит державних ресурсів, необхідних для підтримки й розвитку системи вищої освіти. Виділені тенденції світового розвитку визначають взаємопов'язані тенденції у сфері вищої освіти: підвищення освітнього рівня населення; інтернаціоналізацію вищої освіти.

Аналізуючи основні тенденції розвитку європейської вищої освіти, необхідно відзначити дослідження вітчизняних вчених А. Алексюка, Г. Артемчука, Н. Бідюк, В. Козакова, К. Корсака, А. Лігоцького, О. Матвієнко, О. Навроцького, Н. Нічкало, С. Романової, А. Сбруєвої, О. Сидоренка, В. Шейко та ін. Загальними для формування європейського освітнього простору можна вважати такі вимоги: значне підвищення конкурентоспроможності європейської освіти, освітніх послуг; координація наукового співробітництва, розширення мобільності студентів, викладачів, адміністративного персоналу європейських закладів вищої освіти; можливості працевлаштування випускників в умовах відкритого ринку праці.

Як зазначає Ю. Зіньковський, «ми починаємо практичне входження в європейське освітнє середовище і наша основна мета – надати молоді можливість надійного працевлаштування з допомогою сучасної професійної освіти на основі вільного вибору закладу освіти та її високої якості». Автор стверджує, що якість освіти це системна категорія, тому доцільні поняття «якість навчання» і «якість підготовки». До поняття «якість навчання» входить кваліфікація викладачів, стан матеріальної та лабораторної бази, сучасність навчальних програм, якість професійних студентських практик та ін. «Якість підготовки» – це спроможність майбутнього фахівця відповідати вимогам галузі народного господарства, до виконання завдань якої він готується у закладі освіти, а значить і його готовність як спеціаліста без тривалої адаптації увійти до виробничої діяльності [3, с. 17–20].

На думку Н. Нічкало, розвиток освітнього товариства в останні роки XXI століття поставив у центр світової системи вищої освіти формування нового по суті професіонала будь-якої спеціальності, будь-якого профілю: «кваліфіковану, конкурентоспроможну особистість із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок, мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу, ринковим відносинам в економіці, виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості» [6, с. 42–53].

Майбутній викладач вищої школи має бути готовим до творчої педагогічної діяльності, утверджуючи не рольове, а особистісне спілкування (підтримку, довіру, співучасть, людську гідність); зумовлюючи потребу діалогу як домінуючу форму навчального спілкування; спонукати до обміну думок, вражень, моделювання професійних ситуацій, авансування успіху, самоаналізу. А головне, на думку Т. Сущенко, такий процес має передбачати, що викладач володіє різними варіантами побудови освітнього процесу, знає не один універсальний, а кілька шляхів, які можуть бути придатними для досягнення мети, вміє організувати навчальний процес одночасно на різних рівнях складності, утверджувати всіма засобами цінності емоційного благополуччя і позитивного ставлення до майбутньої професії [8, с. 457–464].

Наші спостереження показали, щоб утримувати аудиторію у стані напруженої й захоплюючої уваги, майбутньому викладачу необхідно звикати до змісту складних і неочікуваних студентських запитань, манери їх висловлювань, сміливості й свіжості їхніх думок, різноманітності поглядів, конкретності й точності своїх відповідей. Отже, як немає однакових педагогів, так і немає однакових студентів і студентських аудиторій. Загалом, з урахуванням цих та інших особливостей, нами були проведені дослідження з вивчення співвідношення потреб і мотивів, життєвої та професійної спрямованості студентів у складі аудиторії, і за науковими підтвердженнями дослідників Р. Сущенко, Т. Сущенко були виокремлені чотири аудиторних групи.

До *першої* групи (31%) віднесли тих студентів, які чекають від викладача і вузівського навчання одних рецептів на майбутнє і на всі випадки життя. Вони активні, але їхні прагнення спрямовані на переписування лекцій, різноманітних першоджерел. Студент цієї групи не дуже вимогливий. Він надзвичайно старанний виконавець, врівноважений, слухняний, але він навчається тільки тому, що це необхідно. Студент цієї групи ніколи не намагається стати на яку-небудь іншу точку зору, його задовольняє все те, що в нього є, що його оточує. До *другої* групи (44%) віднесли студентів, які мають досить активну первинну мотивацію. Але все залежить від того, «куди виведе». «Зачеплять за живе», будуть завжди попереду і не звернуть з дороги навіть у ситуаціях складних умов пізнання. Тоді вони самі для себе стають невпізнаними: відразу у них виникає безліч творчих намірів та планів. Але якщо викладач цього миттєвого «пориву» не помітить, не підтримає, у цих студентів все залишиться тільки добрими намірами. До *третьої* групи (11%) віднесено оригінальну групу студентів. Це, так звані, скептики. Нічого не сприймають на віру. Їм здається, що вони все давним-давно знають. Немає в них

ні кумирів, ні ідеалів. Ніяких новаторів визнавати в науці не хочуть, тримаються окремо, рідко бувають бадьорими та чутливими. Їх настрої легко помітити за скептичними репліками. До *четвертої* групи (14%) віднесено найцікавішу групу. Це – потенційні перетворювачі всього, що відбувається скрізь і навколо них. Вони надмірно діяльні. Їх легко виявити викладачу уже під час першої зустрічі, чи то буде лекція, чи практичне заняття. Це – «золотий фонд» викладача, з допомогою якого він і сам, не помічаючи цього, стає досконалішим [9, с. 188–195].

Висновки. Різноманітні концепції творчості які були проаналізовані, дали можливість систематизувати інформацію та визначити основні фактори впливу на зміни у підготовці викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності. Нами презентовано діяльність майбутніх викладачів, що передбачає здійснення системної діагностики у роботі особливо аудиторських груп, випереджувального планування освітнього процесу у вищій школі, та розвитку у майбутніх педагогів природних здібностей, вміння навчатися впродовж усього життя, що сприятиме формуванню в подальшому його, як висококваліфікованого конкурентоспроможного фахівця.

Список використаної літератури:

- Андрущенко В. П. Вчитель ХХІ століття: нова стратегія національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. *Вища освіта*. 2016. № 4. С. 5–14.
- Дяченко М. Д. Розвиток творчого потенціалу майбутнього журналіста: теорія і практика : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2012. 428 с.
- Зінковський Ю., Мірських Г. Імператив трансформації сучасної освітньої парадигми. *Вища школа*. 2010. № 3–4. С. 36–43.
- Клименко В. В. Психологія творчості : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
- Моляко В. О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 8. С. 1–4.
- Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і психопедагогіка праці у діалектичному взаємозв'язку. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2013. № 2. С. 42–53.
- Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. 404 с.
- Сущенко Т. І. Магістерський педагогічний процес підготовки викладачів як зразок майбутньої професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і*

загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / ред-кол. : Т. І. Сущенко та ін. Запоріжжя, 2012. Вип. 24 (77). С. 457–464.

9. Сущенко Т. І., Сущенко Р. В. Особливості студентської аудиторії сучасних закладів вищої освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського дер-*

жавного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія : Педагогічні науки. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 53. С. 188–195.

10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 7–274.

Skirko H., Yurchenko M. The main factors influencing changes in the preparation of high school teachers for creative pedagogical activity

The article determines and substantiates factors influencing changes in the preparation of high school teachers for creative pedagogical activity. The modernization of higher education, which provides for an intensive search for new directions of training future higher education specialists, increasing their professionalism and competence is emphasized. After all, the development of creativity is a necessary component in the preparation of the future specialist of the pedagogical profile.

It is determined that particular attention should be paid to the problem of correct accents in preparing future high school teachers for professional creative activity in order to develop in them not only important professional traits, but also their own creative potential. Innovative transformations in the organization of such training can be provided by a specialist, who is capable of restructuring the cognition system, has creative thinking, positions himself or herself as a creative person.

We have established: the future teacher of higher education should be ready for creative pedagogical activity, affirming not role-playing, but personal communication (support, trust, complicity, human dignity), predetermining the need for dialogue as the dominant form of educational communication; encourage the exchange of opinions, impressions, modeling professional situations, advance success, introspection.

To develop the creative potential of students, it is necessary to introduce into the learning process programs for the development of such creative components of the personality structure: creative thinking, creative activity, creative possibilities. The pedagogical process can simultaneously be organized at different levels complexity, asserted by all means of values of emotional wellness and positive attitude to the future profession. The formation of a new professional should occur as a person with a high level of professional knowledge, skills, creative thinking, the best human qualities, national consciousness. Changes in modern student audiences complicate the pedagogical activity of the teacher, requiring high professionalism and flexibility, special organizational and communicative skills, pedagogical skills and patience, dialogic form of teaching.

Key words: preparation, creative pedagogical activity, high school, pedagogical process, student audience.